

SĂMĂNĂTORUL

REVISTĂ LITERARĂ SĂPTĂMINALĂ

Redacția și Administrația BUCUREȘTI Strada Regală, 6	SUPT DIRECȚIA UNUI COMITET	ABONAMENTUL 10 Lei pe an
--	----------------------------	-----------------------------

Cum s'au restaurat vechile monumente?

Cînd am început viața noastră modernă, acum vre-o șeptezeci de ani, aveam în minile noastre o scumpă și bogată moștenire a trecutului. Pe lângă puterea de roadă a unui pămînt pregătit pentru marea cultură a grînelor, curățit, dar nu stors, pe lângă minunatele virtuți de răbdare, de supunere, de hărnicie și de cinste ale țerănimii, ce alcătuia cu mult cea mai mare parte din poporația țerii, — aveam tradiții sănătoase, aveam caractere neinduplecate în simplitatea lor smerită, aveam îndreptări culturale, vechi legături care făcuseră nespuse de mult bine, aveam așezăminte care în curs de mai multe veacuri se dovediseră desăvîrșit binefăcătoare și aveam, în sfîrșit, o strălucită îmbielșugare de monumente istorice. Toate aceste însușiri erau numai ale noastre, între popoarele balcanice de care ne despărția Dunărea și ne unia atîrnarea de Împărăția turcească. Vecinii slavî și chiar greci nu avuse norocul de a păstra măcar unul din aceste înalte elemente ale vieții unui popor, neapărat și ale vieții unui popor modern. Dacă luam din Apus Constituție, parlament, mode de îmbrăcăminte, cafenele-concert, oteluri cu chelneri în frac, restaurante cu mîncări străine, industrie cu capitalurile Germanilor, Belgianilor, Englesilor sau Americanilor, pictură impresionistă, literatură decadentă, pornografie suptire, zile de primire, ceaiuri cu pesmeți și mofturi, cluburi politice, livrele care se văd și care nu se văd, care se poartă pe trup de oameni ce staî pe capră și care se poartă pe suflet de oameni ce staî în jilțuri și faetoane, dacă, va să zică, luam aceste lucruri toate, puteam fi siguri că a doua zi după «liberarea» lor — adecă după ce Rușii vor fi deschis porțița găinăriei Turcului — vecinii, iubiții și aleșii noștri vecini le vor avea pe toate.

Până la armata de sistem german, și pe aceia. Asemenea lucruri sînt marfă de import pe care fabricanții cei mari ai Europei civilizate le răspindesc cu o dărnicie nespusă, al cărei nobil motiv e ciștigul, împărțășirea la roada muncii țerănești pe întinse cîmpii,

care se face la dreapta și la stînga Dunării. Așa cum am ajuns noi, și nu mai puțin Bulgarul care ni bate grănicerii, Sirbul care-și spintecă regiile și dă la cap reginelor, Grecul care iea Constantinopolul cu articole de gazetă, pot ajunge mine toate rasele galbene, roșii, verzi, negre, peștrițe ale pămîntului. Nu ne putem mindri cu civilizația pe care am plătit-o, ci numai cu aceia pe care am întemeiat-o,

Aceia *era* însă: ea stătea încheată în piatra, în cărămida mănăstirilor și bisericilor, pe lemnul icoanelor, în adîncurile sculptate ale odăjdiiilor. Ea se desfăcea ca o mireazmă rară din buna viață de familie, din așezămintele adevărat democratice și binefăcătoare, care puneau pe Domn la îndămîna oricui, ca un izvor de dreptate și de mîngiere, ea vorbea din rîndurile cărților umile făcute pentru toți într'o limba neschimbată în desăvîrșirea ei.

Și ce-am făcut noi cu aceste comori? Le-am risipit în vînt ca un lucru netrebnic și ne-am bucurat strașnic de hîda sălbătăcie ce săvîrșiam.

Monumentele, ca unele ce apasă greu pe pămînt și fac multă umbră pe dînsul, erau mai greu de jertfit pe altarul civilizației cu stampila de proveniență *europăană*. Și în privința lor am făcut însă destule păcate, și nu e vina noastră că n'am făcut mai multe.

Unul din păcatele mari e că le-am lăsat pe unele să se dărîme, iar cellalt că am *restaurat* pe acelea care nu se dărîmau de la sine. Inaugurarea a două monumente «restaurate» imi dă prilej să spun cîteva cuvinte despre acest fel de activitate, care costă mult (2.000.000 pentru Trei-Ierarchi, — peste jumătate de milion pentru Sf. Nicolae cel domnesc; Dumnezeu știe cit pentru mănăstirea de Argeș și tot el va ști cit pentru Mitropolia din Tirgoviște) și păgubește cel puțin pe atita.

De pe la 1855, de la războiul Crimeii, nu ne-am mai îngrijit de biserică și mănăstiri decit întru atita că urmăriam îndeplinirea acelei nevoi financiare și naționale care era secularizarea veniturilor lor, luarea acestor venituri pe sama Statului. Trebuie să adaug că, insufletit de cele mai bune intenții, Guvernul muntean al lui Vodă Știrbei începuse, cu meșteri din țară, cea d'întău campanie de restaurări, cu rezultate vrednice de plins. Așa am pierdut atita din frumuseța Tismanei și a Dealului, așa am pierdut *cu totul* Bistrița olteană.

Deci ruina rămase stăpînă pe clădirile sfînte, de la 1853 innainte

Cînd se secularisară mănăstirile închinatе și călugării greci plecară, ruina lucră și mai bine în pustiu.

Peste vre-o douăzeci de ani veni războiul și conștiința de mîndrie pe care o aduse. Începurăm să ne credem cel mai bogat neam din lume, o țară cu avuții nesecate. Ne gîndiam ce s'ar mai putea face din ele. Și atunci ne amintirăm de mănăstiri și biserici. Nu le cunoșteam — căci până astăzi nu este o singură carte despre ele —, nu e prețuim cu inima — căci abia acum evlavia pentru trecutul nostru începe a licări în simțirea unora —, nu le înțelegeam că frumuseță —, căci abia astăzi înțelegem că este o frumuseță în afară de moda Parisului, Berlinului și Vienei; dar totuși voiam să le restaurăm. Porniam de la unul din cele mai rele sentimente ale unui popor trufia.

Cu dînsa veniam însă — ciudată împărechere, care se lămurește numai prin anumite vechi cusururi boierești — neîncrederea în noi înșine. Cine dintre noi ar putea restaura, cine ar putea învăța măcar să restaureze? Pentru a pune în lumină nouă arta națională, ni trebuia, neapărat, un străin. A fost d. Lecomte de Nouÿ; — putea fi altul. Nu e vorba de nume, ci de sistem.

A restaura un monument istoric nu înseamnă a-l face din nou. Nu înseamnă a-l cirpi. Nu înseamnă a-l îndrepta. Nu înseamnă a-l «completa». Nu înseamnă — mai ales — a-l dărîma. Ce s'ar zice oare de Greci dacă ar da în antreprisă unui diplomat al școlii franceze din Atena reclădirea Partenonului, sau de Italieni dacă ar dispune ca un American să «completeze» Forul?

La noi așa s'a făcut. Să nu se supere nimeni, căci e așa. Biserică a fost rase până la pămînt, până la temelie, ba la unele s'a făcut și altă temelie. Anumite clădiri, zidite cinstit, în vremuri simple și proaste și sărace, a fost date jos cu dinamită. Pietrele de mormînt — lucru sfînt pentru toate popoarele — a fost scoase și zvîrlite afară în ploaie, fără un șopron de-asupra lor, ca la Tirgoviște. Pisaniiile amintitoare ale ctitorilor s'a dat în lături ca netrebnice: și astfel s'a făcut cu piatra ce pomenește pe Ștefan-cel-Mare. Podoabele atît de venerabile ale întăilor meșteri, a fost *contrafăcute*, lăsîndu-se ca originalele să zacă într'o odaie oarecare sau supt ploiosul cer al lui Dumnezeu. Zugrăveala veche a perit și a fost imitată numai după alte procedări și pierind cu totul caracterul impunător al vechimii. Farmecul pe care-l lasă atîta viață omenească ce se strîcoară între patru părăi s'a imprăștiat. Cînd și țerna mormintelor a fost răscolită, fără preot, fără slujbă, fără cinste, duhul

bun al trecutului care ne ocrotește și ne îndeamnă a zburat din lăcașurile pingărite.

Aceasta s'a făcut; ce se poate face astăzi? Căci nici un cuvint n'ar fi prea tare, dacă am rămînea în vechia rătăcire.

N. IORGA.

LA ȚARĂ

«Era o noapte dulce ca o sărutare
 Și pe semne
 Când stele se aprind pe cer
 Se-aprind și dorurile 'n suflet.
 Eū rătăciam pe ulița pustie,
 Și numai luna mă'nsofia...
 De ce umblam? Eū singur nu măi știū!
 O flacără în inimă-mi ardea
 Și alinare vream să aflū 'n umblet.
 Răcoarea-mi mîngîia obrajii
 Și pomii 'ntunecați priviau la mine
 De peste garduri vechi.
 În sat era o liniște adîncă...
 Un car cu fîn, întirziat, venia,
 În juru-î răsîndînd miros de flori.
 Nu vream să mă zărească nimeni.
 Mam tupilat în umbră unei tufe,
 Și ierburi mari mi se-atingeau de față:
 Un greiere cînta ușor alături...
 Așa de dulce îi era cîntarea!
 Părea că un prieten îmi dă sfaturi...
 — O Doamne, să nu rîzi de mine! —
 Se depărtase carul scîrîfînd
 Când eū mă ridicaiū din iarbă
 Și iar porniiū...
 În fața mea
 Sta albă 'n lună casa dumitale.
 Cum ajunsese pîn'acolo? Poate
 Că fără a simți mă adusese
 Iubirea... Nu, te rog să nu te superi.
 Nici eū nu știū de-a fost iubirea,
 Dar știū căș fi rămas o noapte
 De pază lîngă poartă...

Pe florile din grădiniță picura,
 În luminoase lacrimi, roua;
 Și trândăfiriți întindeau bobocii
 Spre niște geamuri date de părete.
 Și eu știam a cui era fereastra.
 Perdelele nu se lăsase, și vedeam,
 Din umbra mărunțului plecat de poame,
 Un cap micuț proptit pe-o mână albă.
 Avea ochi limpezi de copil
 Cu genele ca niște raze de-aur,
 Obrazul plin și rumen,
 O gură mică... cum e-a dumitale.
 Și poate vrei să afli cine e
 Frumoasă aceea?... Crezi că știi?
 Nicăi eu nu știu... Dar simt că de atunci
 Sărmana inimă rămase 'n grădiniță. —
 Suspină sufletul în mine,
 Zădarnic ocolesc căsuța albă
 Ca un lăstun când îi răpește puii
 O mână nemiloasă de copil.

Blajină inimă

Tu, floare ofilită fără apă,
 Te-așteapt' o moarte dureroasă
 De n'o veni frumoasă din fereastră
 Să te adape 'n roua sărutării...»

G. VILSAN.

STRĂINA

«... Am întâlnit-o într'o seară trecind repede în jos spre ulicioara aceea tănuțită, ascunsă între sălcii, dincolo de vale... Azi nu mai sînt acolo decît ruine. Puhoiul a venit într'o primăvară turbat, a zmul rădăcinile salciilor și malul și a luat casele, grajdurile, cu vite cu tot, tufișurile de soc și toți măceșii din grădini. Puhoiul turbat și răzbunător. ce păcate veniseși să cureți de pe fața pămîntului?...»

Avea ochii negri, genele lungi, fața albă, catifelată, cu două rujițe aprinse și un zimbet, ce mă prinse într'o clipă și mă vrăji pentru toată viața.

Marî exploratori ai lumii, voi, cari coboriți în adîncimile oceanului, pătrundeți mările de ghiță și vă urcați până sus de-asupra norilor, spuneți-mi și mie, om ce n'am putut pătrunde misterele vieții, de ce n'am mai scăpat, din ceasul acela, nici-un minut de supt puterea ei, diabolică sau dumnezeiască? Dați-i voi un nume.

Coboria lin și iute, cu un mers așa de ușor, încît aș fi jurat că plutește fără să atingă pămîntul. Îmi luă mintea și voința, farmecul, acesta, și în neștire, pînă la capătul lumii, m'aș fi dus în urma ei. Dispăru pe ulicioară într'o curte mare, învelită toată în verdeață. În fund se zăria casa, umbrită și ea toată, ca o taină ascunsă.

Un bătrîn, cu barbă lungă, ieși șovăind, și ea îi sărută mîna.

Cine erau? Cum de nu auzisem până acum nimic de ei și nu văzusem nici-odată casa asta? Eă, care cunoșteam în Halmagiū pînă și copiii de pe stradă și toate pietrele.

Peste umerii bătrînului, ea îmi întoarse o privire deschisă, vorbitoare, și flacăra rujițelor din obraji mă dogori o clipă și-mi aprinse sufletul tot.

Știți de ce-mi pare rău azi? că n'am ascultat de acel inbold. Trebuia să intru în casă, numai decît, să o ridic în brațe — fără să mai întreb cine-i, de unde-î și dacă mi se iartă?...

Întreabă soarele de vînturi cînd sărută floarea?

Atît de lămurită era simțirea că ea este floarea mea, de aci încolo, numai a mea. Atît de fără seamăn era puterea care mă atrăgea spre ea.

Un soare avem, și viața noastră o singură floare. Tinereță nesocotită, n'o strivi cînd îți răsare așa, cum îmi răsărise mie, plină și mîndră, mare și adevărată, căci razele nestînse se răzbună, ard firele vieții, și pustiū rămîne în urma lor...

Nici-odată n'am intrat în casa lor. Nici-odată buzele mele n'au atins obrajii ei delicați și plini și gura acea frumoasă, cum n'a mai fost și nu va mai fi alta pe lume.

Chiar în ziua aceia am aflat că pe bătrîn îl chema: Schwartz.

Schwartz!

Ce sînt războaiele mari, luptele înverșunate, pornite să răscumpere pămînt cotropit și libertăți zugrumate? Ce au fost cruciadele, purtate cu atîtea jertfe crude pentru răpunerea dușmanului, care ni stăpînia și ni întuneca farul, busola și cheagul vieții noastre creștinești?... Nimic n'au fost, pe lingă războiul ce-l purtam eă singur, cu sufletul mieū. Peste trupurile frînte, în cele din urmă, biruința și pacea se întinde. În sufletul mieū nu s'a mai ivit biruința nici pacea.

De o mie de ori aș fi vrut mai bine să-mi vârs sîngele pe cîmpul de luptă, decît să îndur arsura și rușinea durerii innăbușite în suflet.

O străină!...

Străinul ne paște, străinul ne subjugă, străinul stoarce puterea și viața din noi. Sînt Moț și urăsc pe străini!

— Îi urăsc! — îi urăsc!

Și totuși în spre seară, învins zilnic, porniam spre ulicioara aceia tainuită, între salcii.

Ne cunoșteam acum.

Îmi ieșia în poartă, cu vre-o carte în mîna. Radioasă și blindă îmi vorbea, de toate cite sînt în lume, așa cum pricepea și cum iubia ea lumea și cum limpede și minunată mi-o arăta... Glasul ei mă legăna într'o armonie dulce, și mut priviam la părul ei mătăsos, la profilul

ei delicat și drept, în care nu puteam găsi nici-o linie străină. În tăcere îi stringeam mîna și plecam izbucnind:

— O iubesc!... o iubesc!

Chinul ținu lung. Slujiam Zarandul, cuibușorul acesta de voinici, unde adunasem, pe o clipă, toate iluziile noastre. Trăia încă Iancu, și umbra lui se ivia între noi, ca o pavază trează și vie, și ea ne îndemna la luptă și împotriviri.

Devisa noastră era: înlăturarea dușmanului, izgonirea ispitei din viața noastră națională.

Virtutea curată și nebiruită, mai presus de toate! Să fim tari, neînvinși de slăbiciuni omenești!

Și am fost tare.

Ea nu ne-a întrebat nimic din cîte aș fi dorit să-i spun, și eu am tăcut pînă la sfîrșit.

Sfîrșitul însă a fost crud.

Ți-e milă cînd vijelia rupe o floare, dezrădăcinează copacul, prăvale o stîncă ce stătuse tare de credeași că nimic în lume nu poate să o cîltimească; zădarnică e însă mila asta, căci cu neputință-ți să oprim puterea ce vine de sus. Dar cînd o viață de om se stînge, innăbușită în coșciug, și tu ai stat acolo, ai simțit cum se zbate ea, scumpa viață tînără, și n'ai pus mîna să ridici capacul, — ucigaș!

În zădar invocî dezvinuire. Rasa ta mîndră, seminția sumeață, pe care curată ai vrut să o păstrezi, — nu te dezleagă. E acolo adînc în suflet un glas ce te desminte, geme, și nu vrea să tacă și trufașa ta frunte aplecată o ține.

Într'o zi am întîlnit-o la o prietină. Începuse să aibă cîte o prietenă, săraca Vilma Schwartz. Ea care nu se ducea la baluri, la plimbări, nici la șezători și petreceri, de care vuia pe atunci orașelul acesta, plin de vervă și de viață. «E ceva în aerul munților noștri, vr'un excitant puternic, îmi zicea odată o doamnă; nicăiri oamenii nu mi se par pasionați ca aici, nicăiri n'am întîlnit atîtea uri și dușmăni. atîta veselie zgomotoasă și atîtea amoruri pornite la extrem».

Singură, Vilma Schwartz trăia acolo afară din lumea asta. Femeile n'o puteau pizmui și bărbații o numiau cu evlavie «o fată înțeleaptă». Nimeni nu bănuia, supt această stăpînire nobilă, cît zbucium ascundea inima ei mare, plină de văpaie.

Am petrecut-o acasă, pe același drum, de-alungul pârului, pînă la ulicioara ascunsă și încunjurată de lacuri, cu ape verzi. O melancolie tristă exala din atmosfera umedă a serii și tăcuți pașiam alături.

La capătul podului se opri și-mi întinse mîna.

— Nu vrei să te însoțesc pînă acasă?

— Nu mai mult, răspunse ea cu un suspin înecat.

Rămăseiî înmărmurit și căutaiî la marginea drumului, ca la o răspîntie ce-mi tăia acum viața în două.

Cu un avînt de desperare, ea își aruncă brațul întins peste balustrada podului, îndoindu-și trupul din spate ca și cînd ar fi vrut să-l frîngă. Apoi, cu o voce ce mă izbi ca fulgerarea unui ascuțit de oțel.

— Sint logodită, îmi șopti.

Fața i se făcuse galbenă ca de ceară.

— Un Jidov bătrîn și bogat, continuă cu aceeași voce arzătoare, — unchiul meu. Unchiu hân, frate cu tata... Te miri? Așa-i la noi, negustorie din toate. Eū sint săracă. Mi se vinde tinereța... Și nu se respectă înrudirea, nici acea de singe... Singe blestemat!

Se strîngea de mîni, parcă ar fi vrut să-și stoarcă acel singe care o nenorocia.

— Mamă n'am, ca să mă apere!

Ș'apoi ochii ei, nespui de frumoși, căutară implorători priuirea mea aiurită.

Așa se uită paserile cînd le ții cu aripele strînse între mîni... Așa se uită căprioara culcată la picioarele tale cu glonțul în coastă.

Și eū n'am ridicat-o de acolo. N'am strîns-o în brațe și n'am dus-o cu mine, să-i spuū în mîngîierî nesfîrșite, că singele ei curat, ca prin minune, n'avea nimic cu al acelora pe cari ea singură îi ūrgisia.

Nici un cuvînt nu i-am zis. I-am apucat mîna, ca de jăratec, am ținut-o o clipă între degetele mele uscate și reci, apoi am fugit, gonit parcă de fantoma unei ispite.

S'a sfîrșit. Îmi ziceam, de acum s'a sfîrșit!

Nu mă voiū mai gîndi la ea. Logodnica unui jidov bătrîn și bogat?! Sînt nebun?..

Cu furie îmi porunciam tăcere, uitare, nesimțire.

Cine era, de aici încolo, cel mai vesel, cel mai șugubăț la toate petrecerile doamnelor din Halmagiū?

Mă tăvăliam pe jos ca un copil, și glumele și rîsul meu ajunseseră proverbiale.

— Mincu ăsta rîde, parcă-l bate cineva, auziū odată, din sală, glasul unei domnișoare.

Apoi, cine știe prin ce asociație de idei, adaoșe:

-- Dar știți că a murit Vilma Schwartz?!

Nu știū cum am ieșit de acolo și m'am pomenit la poarta lor.

Moartă! Moartă!

Am venit cînd o așezau pe dric.

Fața-i era acoperită cu un vâl negru, dar trupul acela mic și ța-păn, formele acele delicate și svelte, erau ale ei, ale ei...

Citeva femei plîngeau lingă uluci și povestiau de bunătatea ei. Doi jidovi bătrîni în urma coșciugului încunjurat cu făclii, — nimeni altul.

Neagră a rămaș noaptea, și numai apa din vale măi urla ca sufletul meu.

M'am întors la șezătoarea zgomotoasă și am rîs înaintea, ca ars cu un fier roșu.

Gălăgios și expansiv, improvisam povești, satire, și adesea ori izbucniam în lacrimi, din mijlocul veseliei fără de friū. Lumea mă ținea: cam nebun.

Oare în adevăr mîntea mea putut-a întreață să rămînă?

O, da. Acasă. De cîte ori mă găsiam singur, în odaia mea mare și rece. Așezam lucrurile frumos, apoi rămîneam în liniște sfîntă. Venia ea.

Veselă și fericită une ori, îmi zîmbia din prag și, zglobeie ca un co-

pil, mă strîngea la pieptul ei... Apoi, tristă, cernită altă dată, îmi făcea semne de adio... Oîi liniștită mă privia cu ochii ei cumiți, mîngietori și frumoși. Nelipsită era, acolo lîngă mine.

Odată a venit tulburată din cale afară. Nu s'a uitat în ochii miei, ci s'a așezat în genunchi lîngă pat, la picioarele mele.

În zadar am rugat-o să se uite la mine.

Își ținea capul plecat, minile împreunate și se ruga. Lacrămi mari îi picaū din ochi. Apoi, încet, isprăvind rugăciunea, își făcu cruce.

Cruce!

Ea își făcu cruce.

Iată pentru ce nu pot s'o uit.

Ea a fost creștină. Singe curat ca al mieū. Amorul mieū sfînt! Cel d'întăiu și cel din urmă.

Numai sînt decît ruine acolo.

Apa s'a vărsat și a dus casa care rămăsese pustie după moartea ei.

Din lacurile verzi broaștele întonează și acum cîntece lugubre, prevestitoare de nenorociri.

Umpleți lacurile cu pietriș din vale, galben și argintiu, dărîmați ruinele mucigăite și clădiți case luminoase în locul lor, sădiți pomi roditori, în locul sălcilor triste, și lăsați soarele să vie din belșug, și să sărute floarea sufletului vostru.

CONSTANȚA HODOȘ.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cînd iubirea...

Cînd iubirea ni surise 'ntăia oară,
Iarna albă se topia pe nesimțite;
Se 'ntorceaū plutind, iar, berzele la moară, —
Noi, din prag, le urmăriam cum vin, iubite!

Și sfoșii toporași cînd se iviră,
Cînd amurgul poleia cu aur sara,
Sărutările, ca fluturii, veniră
În grădina mamei noastre primăvara.

Prinși de mijloc, rătăciam pe căi pierdute,
Pe supt bolțile de muguri din poiene, —
Ca 'ntr'un vis veniaū cîntări de alăute,
Mă priviai ca într'un abur printre gene...

Iară vîntul, citeodată,
Filia ca o gingașă aripioară
Și-aprindea în noi o flacăra curată, —
Cînd iubirea ni surise 'ntăia oară...

ECATERINA M. SADOVEANU.

ÎN BATERIE

Se dădu ordinul de plecare de la Verbița spre Grivița. Sergenții se zvirliră în șea și prinseră a geme comande scurte. Ofițerii alergau săltând în șea ca să-și găsească bateriile. Călăreții prinseră a-și înmlădia bicele, și caii, înțepenindu-se, se întinseră năprasnic între ștreanguri, cu capetele în piept. Chesoanele și tunurile porniau huriind înăbușit. Apoi, când bateriile se înșirară, freamătul și neregula începutului se potoliră, nu mai rămase decît cutremurul și bubuitul grămezilor de fier și oțel.

Noaptea aceia de August era foarte întunecoasă — și cele patruzeci-și-opt de tunuri, și caii, și oștenii mergeau spre vrăjmaș pe drumuri care nu se vedeau, ca în spre un țerm necunoscut. Vîntul venia din dreapta, de pe lagărele dușmanului, și, în răstimpuri, avea cite-o aburire caldă ca duhul unui bolnav.

Soldații tăceau, păreau ca dormitează; în sufletele lor, însă, ardeau focuri mari. În întunerecul sufletelor clipia, ca niște stele, luminile zilelor trecute, cu bucuriile și părerile lor de rău, și, peste ele, ca niște nouri, rătăciau supărările și grijile războiului, — și teama crîncenă, care pîndește ca o fiară în întunecimea d'innainte.

Grămezile sumbre se mișcau pe drumurile rele, prin vâlcele și văi; din cînd în cînd strănuta, din cînd în cînd un glas se ridica cu un sunet neobișnuit prin duruirile înăbușite. La locuri primejdioase se opriau; marea de întunec era cucerită dintr'odată de o tăcere adîncă; apoi un glas sfișia noaptea, tropotele îl acoperiau și marea de umbră parcă își pornia valurile nevăzute într'o bîntuire de furtună.

Taberile Turcilor erau aproape de drumul obișnuit, și trebuia ca bateriile să facă un ocol mare innainte de a ajunge de-asupra Griviței, — altfel ar fi fost simțite: dușmanul era cu grija și cu frica în spate. De aceia toată noaptea bateriile săltară și se zdruncinară prin viroage și drumuri rele.

Cînd înfumurarea alburie a zorilor pătrunse văzduhul, pîlcurile de oșteni tăcuți în jurul tunurilor care scînteiau întunecos, se dezvăliseră în locuri noi și necunoscute.

Caii stătură, flăcăii descălecară și indată începu o frămîntare iute în jurul chesoanelor și tunurilor. Sublocoteninți fără mustăți, băieți frumoși, albi la față, alergau în toate părțile dînd porunci, *vagmiștrii* cu mustățile mari se mișcau legănîndu-se, amestecau glumele cu înjurăturile, dădea din mină parcă voia să și le zmulgă din umeri,

brigadirii, sergenții, fruntași scăpărau în toate părțile, și soldații cu mantalele răsrînte împresurau mașinile de oțel, se opintiau, le purtau, le așeau, — și toți erau tăcuți. Privirile furau într'una spre asfințit, unde sta dușmanul ascuns, dar din întunecimea de-acolo nu venia nici-un zgomot, nu se simțea nici-o mișcare.

Hurlețe și casmale scormoniau cu hărnicie pămîntul, țarina unduia în valuri negre, oamenii se plecau, se ridicau, alergau, se încrucișau — și tunurile parcă de-abia așteptau, cu gurile negre întoarse spre tabiile Turcilor.

Dar era mult de lucru, și la răsărit se crăpa zarea, lăsînd să pătrundă focul zorilor, Dealurile, văile, se rumeniră. Oamenii dădeau zor, șanțurile se lărgiau, parapetele se innălțau, se căptușiau cu brazde. Ziua albă umplu văzduhul, căpitanii se arătară în mijlocul soldaților, un călăreț veni c'o veste pentru domnul maior. Deodată scinteiară sulitele de lumină ale soarelui, răsăritul se inflăcăra într'o fierbere argintie, raze fulgerară pe tunuri, pe săbii, — și oamenii se opriră o clipă. După o noapte de-nesomn, se uitau unii la alții uimiți, parcă de multă vreme nu se văzuseră. Și fiecare se cunoștea că așteaptă ceva, într'o neliniște, într'o strîngere de inimă, pe care nimeni n'o putea stăpîni. Ofițerii pe mică pe ceas scoateau ceasornicele, unii le priviau lung, pe gânduri, alții le puneau tute în buzunărașul de la pantalonii, pentru a le scoate în clipa următoare. Și, la ceasurile șase, — dintr'odată, spre mieznoapte, la Ruși, în bateria *Catartulu*, pufniră în limpezimea dimineții rogoale de fum lăptos, desfășurîndu-se și lungindu-se spre zare, și douăsprezece tunuri mari mugiră, în fumegarea aceasta deasă.

După semnal, scinteiară săbiile și în bateria noastră de lingă șoseaua care iese din Plevna și se încovoie spre Bulgăreni. Lucrările pentru cele douăsprezece tunuri nu erau gata, dar asta n'avea a face. Lopeți lucrau la șanțuri și parapete, — iar servanții stăteau gata lingă tunuri. Glasuri de comandă, — foc!, — trăgătorii izbesc morosor în nodurile curelelor, fulgere în nori de fum, apoi trăsnete asurzitoare. Țipătul șuierător al ghiulelelor umplea văzduhul, ofițerii ridicară ochiurile și se îndreptară spre Radișevo și spre Abdul-Cherim-Tabia.

Maiorul, liniștit, începu a vorbi cu căpitanii și locotenenții, despre regularea tragerei. Sublocotenenții cei fără mustață, lăsați pe vine, cu minile pe genunchi, ochiaiu, vagmiștrii vorbeau gros și certau pe *molar*. Și, în graba care cuprinsese pe toți, tunurile mai bubuiră odată.

Dar iată că și la Turci țîșniră fumegări, și zăvozii din Plevna începură să *hămăiască*.

«Ham! ham! zise vagmistrul Chirilă; păzeà, flăcăi, că ni vin și nouă plocoane...»

Plocoanele veniau într'adevăr, vijiind. Ofșerii, oamenii stăteau drepti, păreau mai galbeni; unii, cu ochii ațintiți, parcă așteptau ceva. Ghiulele trecură pe de-asupra; și toți, despovărați, prinseră a se mișca vioiu în jurul tunurilor și a lucrărilor.

«Cam greu, grăi iar vagmistrul Chirilă, îndesindu-și chipiul în cap; dintru'ntăiu te iea cu răcori. Nu-i așa, mă Buzămurgă? tu ce zici?»

— Ce să zic? răspunse Țiganul; așa-i cum zici...»

Țiganul, voinic, bine legat, cam întunecos la față și cu niște buze ca acelea, era trăgaciū.

«Le trimetem și noi lucruri mai alese», zise el rînjind și, cu mîna pe mosor, se îndreptă, așteptînd porunca.

Vagmistrul era un bunduc mărunț cu mustața groasă, bine răsucită, cu vîrfurile îndreptate spre ochii scăpărători, de-asupra cărora sprîncenele bogate și îmbinate păreau alt rînd de mustăți.

«Alta, mă! strigă iar Chirilă. Drepti! nu mișca, *văgălie*, nu mișca, că-ți tai capul și ți-l pun ghiulea în tun! Ți-i frică, ha? ți-i frică, Norocel taică?»

Norocel, într'adevăr, măcar că și ținea drept trupul 'nalt, avea o ciudată tremurătură pe obrazul bălan. De altminteri, în toți trăia parcă ceva nou.

Ghiuleaua veni, căzu și se sparse scurt la zece pași înaintea frontului. Schijele răscoliră pămîntul într'o fumăraie amestecată cu țărîmă și praf. Chirilă se crezu dator să spuie și acūm ceva:

«Așa-i la început. Crezi că prin mine nu trece săgeată de foc? Da eu-s al dracului, mă, eu-s al dracului!»

Regulat, în baterie, năvălia fumul cu miroș tare de pucioasă și trăsnaia tunurile. Oamenii se mișcau iute și'n jurul mașinelor, și'n șanțurile care se lărgiau din clipă în clipă. Ofșerii urmăriau cu binocurile căderea ghiulelelor noastre, și băgaū de seamă la cele care vin. Și ei erau foarte galbeni, dar își țineau cumpătul, — și începeau să se obișnuiască.

Dimineața se încălzia; se încălziau și luptătorii, și lucrătorii la șanțuri. Ghiulele porniau vijiind, bombele turcești veniau cu bombăniri de moarte într'un fum înăbușitor și, odată, cele d'întăiu bine îndreptate, două, se năpustiră între lucrătorii șanțului. Fitulurile sfîriiră, schijele se sparseră ca două oale, și din vârtej cîteva țipete înăbușite tresăriră. Cînd fumul se risipi, brancardierii alergară. Un soldat zăcea cu fața la pămînt cu țeasta zdrobită. Alții trei, căzuți, gemeau cu fețele încrețite de durere.

Toți priviră o clipă spre sîngele care se închegase și spre cel care curgea încă, — apoi își întoarseră fețele iar spre vrăjmașul nevăzut, care trimetea moartea.

Sublocotenentul Pietraru, tînăr, fără mustață, cu fața galbenă și osoasă, care până atunci tăcuse, izbucni deodată minios, cu glas răgușit:

«Mai repede, mai repede, băeți! să-i sfredelim bîrlogul păgînului, să-l repezim dracului în văzduh!»

Se repezi la tunul lui Buzămurgă și privi în lungul țevei. Apoi se trase îndărăt și porunci scurt:

«Foc!»

Tiganul trase, tunul trăsni, ofițerul își puse binoclul la ochi.

«Așa! așa! gemu el îndesat, cu sprincenele încruntate, bine, băeți, bine! Repede, mă, repede, că vă ieau în frigare! Foarte bine, i-a împroșcat destul de frumos ghiuleauă; e-o prăfărie acolo, de nu se mai vede nimic! Chirilă!»

— Poronciți!

— Ași vroi să plătim dobînzî mari, Chirilă! m'ai înțeles? în văzduh să-i zvîrlim! ai înțeles?

— Țeles! Buzămurgă!

— *Ordinați!*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

— Gata?

— Gata!

— Atunci nu sta! gemu sublocotenentul. Foc! Allahul și prorocul lor! Să-i zvîrlim la muma dracului!»

Și, pe cînd sublocotenentul Pietraru răcnia disperat într'una cu glasul răgușit, flăcării în jurul tunurilor începură a se frămînta mai cu grabă, și tunurile băteau mai des și ghiulelele vijăiau și fumul năvălia și se înălța. Și de la Turci veniau boambele regulat acum. Multe se spărgeau în văzduh, multe cădeau în grămezi, sfărîmînd cărnuri și oase, — și, în fierbințeala care creștea din ce în ce, neliniștile începutului se risipiră, ochii scăpărau și glasurile se îngroșau în pîcla de cărbune și pucioasă.

Deodată un murmur iute se strecură de-alungul șanțului.

«Vodă!»

Ofițerii își așează coifurile, își scoteau pieptul în afară și-și trăgeau umerii îndărăt; sergenții și brigadirii primiră porunci. Și lucrul începu și mai înfrigorat. La tunuri mai ales, acuma, era fierbințeală mare. Flăcării se învîrtiau repede cu chipiurile pe ceafă, ghiulelele treceau iute spre cozile *lătrătorilor*; și toți erau plini de sudoare, de colb și de fum, trăsnetele zguduiau bateria; suierele proiectilelor duș-

mane se încruciașău într'o musică fioroasă, care sămăna cu nenumăratele modulații ale austrului.

Și Vodă trecu, împresurat de o mulțime de ofițeri, de-ai noștri și străini. Se opria, privia mișcarea tunarilor, privia în depărtare spre parapetele de la Radișevo și Abdul-Cherim-Tabia, vorbea cu cei din juru-i, și toți zimbău și dădeau din cap: «Da-da! de sigur!», — pe cînd flăcăii trăgeau cu coada ochiului și-și căutau de treabă. Domnul era foarte liniștit, mergea cu pas măsurat și vorbea cu cumpătate. Schimbă citeva cuvinte cu maiorul bateriei, apoi trecu mai departe, prin fluieratul morții și pocnetele tunurilor.

„Mă, asta-i Vodă... zise Norocel lui Buzămurgă. Ai văzut cum se uita la noi?»

— Frumos om! grăi Țiganul; și nici el nu se teme de ghiulele...

— Cum să se teamă! doar el e mai mare decît toți... răspunse Norocel.

— Păzeă, mă! — urlă Chirilă vagmistrul.

— Ptiu! scui pă Buzămurgă, vine iar scroafa cu cărbunele în rit. — mă, și mă tem să nu mă plesnească vre-o schijă, cînd se sparge...»

Boamba neagră scoboria cu iuțea și venia drept spre tunuri, vijîind. Căzu pe parapet și se rostogoli, cu fitilul arzînd. Lucrătorii, tunarii se prăbușiră în lături. Buzămurgă se uita cu ochii holbați și mirați la fitil.

Schija se sparse. Cînd se risipi fumul des, Țiganul scui pă negru.

«Îți umple gura de funingine! mormăi el. Mai mare groaza! dacă te pălește o țandără, te-ai dus!»

— Asta n'a avut noroc, zise Norocel, a pălit numa 'n țărînă.»

Și iar începură a lucra cu foc. Vagmiștrii erau pic de apă, ofițerii cu obraji aprinși, sublocotenentului Pietraru îi umbla glasul răgușit ca un clopot. Numai Buzămurgă se tot opria, privia văzduhul dinaintea și parcă aștepta ceva. După două trăsnete, deodată se auzi și glasul lui:

«Vine, mo!»

Cînd căzu boamba rostogolindu-se, Țiganul se repezi, alergă după ea, căzu de-asupra, întinse mîna-i neagră, prinse fitilul și-l stînsese între degete.

«Gata!» strigă el ridicîndu-se și înghițind cu greutate ceva amar parcă.

Flăcăii începură a rîde: «A dracului cioară!..», iar boamba stătea neagră și nemișcată între tunuri.

Bubuirile, plesnirile bombelor, fumăria urmară, și era o vîjîire și un cîntec îndrăcit de trebuia să răcnești ca să te-audă cel de-alături. Și încet-încet, cu obișnuința, veni și voia bună, și, după pilda lui

Buzămurgă, flăcăii pîndiau căpăținele cu fitil, fugiau după ele și le stîngeau.

Cînd se puse soarele drept inimă, mugetul iadului era în toi. Flăcăii ajunseseră toți de coloarea lui Buzămurgă. Pe obrazurile aburite ale unora, rămăseseră în negreață ciudate semne de degete, la alții suviți de apă se scurgeau pe la tîmple. La toți răsufările erau mai scurte și mai repezi între buzele uscate, — și nu era chip să ai pic de hodină, nici să înghiți o gură de apă rece, căci cea din bidoane era coclită. Cit despre un codru de pine, batir ca cremenea și o bucată de carne cum o da Dumnezeu, nici pomeneală! Chiar dacă le avea, ce să faci cu ele? — Înghițiau cu toții țărîna și fum de pulbere, asta era prînzul lor; și li cînta o musică cum nu auziseră, săracii, în toată viața lor!

La dreapta, bateriile rusești tunau cu o repeziciune înspăimîntătoare, de multe ori pîrîiau salve după salve; la stînga, cealaltă baterie a noastră, de treizeci-și-șase de tunuri, bătea regulat și cu tact; dincolo, la Turci, lătrau zăvozii fără minie și fără zăbavă, parcă voiau să spuie: «Agale, agale, că mai este vreme!» — Și sutele de tunuri din împresurare și apărare trăsnaiau, bufniau, umpleau văzduhul de nourî alburii. Drrrum-dum-dum! drrrum! bum! baf! — părea o darabană uriașă în care bătea cineva fără întrerupere. Ghiulele prin văzduh țipa, ca ațe de vînt toamna prin crăpăturile căpriorilor, fișia, ca zboruri de paseri, altele parcă veniau pe gînduri bombănind. În întăriturile Turcilor se zăria exploziile și zbucnirile de flacări; spre noi de multe ori se vedeau cu ochii cum vin boabele rotunde turcești. Unele treceau pe de-asupra spre cîmpii goale; altele cădeau între tunuri și flăcăi, și, dacă n'apuca nimeni să li stingă mucul aprins, pocniau în fulgerări negre și roșii, răscolind pămîntul și rostogolind trupuri; altele crăpau de-asupra și plouau peste baterie funingine și bucăți de schijă.

Iar sublocotenentul Pietraru, răgușit și galben, cu buzele arse și cu ochii crunți, nu mai contenia, îi umbla gura ca un clopot, dădea din mîni în toate felurile, și-și fulgera sabia în toate părțile. Chirilă vagmistrul, ca totdeauna, c'o leacă de minie și c'o leacă de răutate, își încrunta mustățile de de-asupra ochilor și cit glumia, cit înjura. Norocel rîdea uscat, înghițind noduri de foc. Buzămurgă rînja, și, de cite ori se spârgea cite o ghiulea dușmană, de atîtea ori și glasul lui se spârgea ntr'o sudalmă înfricoșată.

Și toți lucreau cu repeziciune, ca într'o nfrigurare. Nimeni nu mai auzia strigătul rănitului, ori icnitul scurt al celui izbit de moarte. Brancardierii veniau încet și se strecurau tot așa, iar cei rămași lu-

necaū prin bălțile de sînge amestecat cu țărîna, călcaū cu inimile împietrite prin sîngele fraților lor.

Zîua trecu în viscolul acesta de foc și fum. Parapetele se înălțaseră și toți se mișcaū acuma mai în voie, la adăpost. Spinarea de pămînt era așezată și bătătorită și tunurile scuiपाū schija de la adăpost. La șase ceasuri, lătrătorii osteniră parcă și tăcură pe toată întinderea. În baterie, oamenii făceau *tauleta* tunurilor și umblău tăcuți după apă.

Și pe dinnaintea lui Buzămurgă și Norocel, cari se curătaū de sîm și funingine, și pe dinnaintea flăcăilor trudiți, în liniștea mare ce se întinsese deodată, trecu cea din urmă patașcă albă, cu cel din urmă rănît. Era sublocotenentul Pietraru. Și patașca era plină de sînge; și ochii crunți erau ca de sticlă. Acum nu mai putea răcni, acuma tăcea, cu fața mai galbenă și mai suptă, și-l duceau alții îndărăt, spre corturile cu cruce roșie.

MIHAIL SADOVEANU.

BRAȘOAVE ȚĂRĂNEȘTI

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CE BETEȘUG AI?...

Se duce un creștin de rumîn la recrutare, să tragă sort, că-i venise vremea. Cînd intră înăuntru, doftorul îl întreabă: «Ce beteșug ai?»... Rumînașul nostru înălța din umeri, se făcea că n'aude.

— «Ia spune, tinere, repetă doftorul, ai vre-un beteșug?».

— Am, să trăiți, d-le doftor.

— Ce?...

— Am un frate călăraș, — răspunde el repede, vesel c'a ghicit.

ST. ST. TUȚESCU.

CRONICĂ

Săptămîna aceasta nu ni aduce de cit ediția cărții populare *Varlaam și Ioasaf*, tradusă din slavonește de Udriște Năsturel, cumnatul lui Matei Basarab. Editorul, care a adaus o Prefață, e d. general Vasiliu Năsturel. În ea se va găsi o interesantă scrisoare latină către Udriște și citeva date genealogice, precum, și firește, note asupra manuscriptelor cărții.

N. I.